

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ В МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Пріоритетним напрямом нової освітньої політики в Україні є гуманізація освіти. Когнітивна методика викладання української мови в початкових класах відповідає цьому напрямку. Когнітивний методичний підхід може бути реалізований у процесі роботи над текстом.

The humanization of education is a foreground trend of the new educational politics in Ukraine. The cognitive methods of teaching of Ukrainian language in elementary school correspond to that trend. The cognitive methodological approach can be implemented in the process of text handling.

У Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття)” [2], Концепції національного виховання [3] важливе місце відводиться таким напрямом нової освітньої політики в державі, як загальна гуманізація навчальних програм, розширення вивчення національної історії і культури, надання більшої свободи педагогічній творчості.

Особливу роль відіграє в сучасній школі 1 ступеня початковий курс української мови, оскільки вона є не лише однією з навчальних дисциплін, але й засобом, за допомогою якого вивчаються всі інші предмети. Крім того, мова має велике виховне значення і є складовою частиною духовного багатства народу, а тому сприяє духовному становленню кожної особистості.

Успішна реалізація поставлених перед початковою школою завдань неможлива без удосконалення та оновлення змісту, методів, форм організації, належного методичного забезпечення мовної освіти. Тому не випадково сучасний етап розвитку педагогічної науки характеризується появою альтернативних методик викладання української мови, зокрема когнітивної методики.

Мета статті – на основі аналізу існуючих публікацій, законодавчої бази, власного досвіду визначити лінгвістичну основу та намітити шляхи підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації когнітивного підходу в методиці навчання молодших школярів української мови

Психологічні аспекти, пов’язані з проблемою нашого дослідження, знайшли своє відображення в працях Л.Виготського, Г.Костюка, І.Синиці та ін. Теоретичною базою публікації послужили дослідження вітчизняних методистів О.Біляєва, М.Вашуленка, М.Муравицької, Л.Паламар, М.Пентиліук, Л.Скуратівського та ін. Однак загалом ідея когнітивної методики викладання мови нова і мало досліджена.

Видатні вітчизняні і зарубіжні вчені (В.Виноградов, В.Костомаров, І.Огієнко, О.Потебня, С.Русова, В.Сухомлинський, К.Ушинський, Л.Щерба та ін.) – приділяли увагу проблемі навчання.

На думку Т.Симоненко, “увага до мови, а також її творця – людини, зрозуміла ще й тому, що, по-перше, рівень мовної освіти завжди був і залишається визначальним у характеристиці соціального рівня народу взагалі й кожної особистості зокрема; по-друге, мова завжди виступала й виступає могутнім чинником піднесення цього рівня відображення дійсності в її національному виявленні. На ґрунті національної мови створюється система понять, що визначає лінгвістичну картину світу. В оволодінні національно-мовними категоріями, що відтворюють спосіб життя, світобачення українців, розвивається національна самосвідомість, і саме тому увага педагогів, методистів до мовних компонентів із національною орієнтацією сприятиме духовному та культурному збагаченню людини [7: 4]”.

У Державному стандарті початкової загальної освіти визначені такі головні завдання початкового етапу навчання дітей української мови: вироблення в учнів мотивації навчання рідної мови; формування комунікативних умінь; гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності – слухання, говоріння, читання і письма; ознайомлення з найважливішими функціональними складовими мовної системи за принципом “від загального до часткового”; загальний розвиток особистості – інтелектуальний, моральний, вольовий. Відповідно до мети і завдань освітньої галузі “Мова і література” у структурі Державного стандарту виділяються такі основні змістові лінії: комунікативна, лінгвістична, діяльнісна, лінгвокраїнознавча [6: 9].

Зрозуміло, що новий зміст мовної освіти вимагає оновлених підходів до його викладання. На відміну від традиційної, когнітивна методика викладання мови базується на підходах когнітивної лінгвістики, яка розглядає мову не лише як організовану систему знаків, але й як суспільне явище, тісно пов’язане з людиною, завдяки якій це явище виникло і функціонує, з історією та культурою народу. Визначальною в плані гуманізації шкільництва є загальна настанова антропоцентризму в когнітивній методиці, що передбачає вивчення мови з метою пізнання учня як її носія.

Важливим для реалізації міжпредметних зв’язків у навчанні мови в широкому розумінні є те, що “метод когнітивної науки полягає передусім у спробі поєднати дані різних наук, гармонізувати ці дані й знайти смисл в їх кореляціях та співвідношеннях [4: 5-6]”. Це, насамперед, використання даних культурології, соціології, біології, психології.

Актуалізованими в методиці навчання української мови в початковій школі, на нашу думку, можуть бути різновиди концептуального аналізу не лише на основі сполучуваності, але й на тлі фольклорних, художніх, науково-публіцистичних текстів, а також етноцентрична концепція [1] у плані відображення в мові особливостей національного характеру українців.

Адже одним із основних завдань учителя початкової школи є формування концептосистеми молодших школярів як їх культурно зумовленого уявлення про світ. Крім цього, в межах когнітивного підходу до навчання дітей рідної мови педагог має можливість удосконалювати мовні способи передачі знань молодшими школярами, використовувати мовні стратегії і тактики, спрямовані на вдосконалення запам’ятовування, сприйняття, розуміння дітьми текстів, їх аналізу, аргументації власних думок та ін.

На нашу думку, найбільш ефективно когнітивний підхід у навчанні молодших школярів рідної мови може бути реалізований у процесі роботи над текстами різних типів. Аналіз праць українських мовознавців і методистів показує, що антропоцентризм як один з основних напрямів сучасної лінгвістики відображається в тих наукових дослідженнях, що вивчають взаємодію мови, дійсності та мовної особистості. Текст у цьому відношенні розглядається як комунікативна одиниця, що відображає співвідношення автор – текст – адресат (А.Мойсієнко, І.Степанченко, М.Шевченко та ін.).

Переслідуючи мету формування мовної особистості молодшого школяра, педагог повинен володіти знаннями про основні психологічні, культурологічні та соціологічні фактори, що впливають на цей процес. У ході вивчення курсу методики навчання української мови в початковій школі у студентів необхідно сформувані вміння добирати лінгвістичний матеріал відповідно до вікових особливостей та інтересів учнів.

З метою реалізації когнітивного підходу до вивчення мови особливої уваги в процесі навчання початкового курсу рідної мови слід надавати виявленню національно-культурного потенціалу текстового матеріалу, наявності в ньому мовних знаків національної культури. На думку дослідниці семантичного та текстотворчого потенціалу лінгвокультурем в українському поетичному мовленні М.Шевченко, “предметна зображувальність, на якій базуються словесні художні образи, набуває національної самобутності, якщо стрижнем творення образу виступають одиниці, в яких специфічно закарбовано зміст, форми культури певного етносу в певні періоди його існування, в т.ч. й притаманні йому способи мовомислення й образотворення, художнього осмислення й образно-мовного відтворення елементів загальнолюдської культури й культур інших народів [8: 7]”.

Розглядаючи когнітивний підхід у викладанні мови як один із засобів гуманізації навчального процесу, погоджуємося з Л.Паламар, що “багато понять моралі, гуманних стосунків у суспільстві повинні бути введені у нові соціально-культурні контексти, які прийдуть до студентів з нашою допомогою при виконанні певних завдань, читанні текстів [5: 22]”. Переорієнтація методики викладання мови в аспекті когнітивного підходу кардинально змінює орієнтири в загальних психологічних і філософських підходах до підготовки майбутніх учителів. Завдяки такому аспектові у свідомості студентів формується установка не на формування в учнів лише суми знань, умінь і навичок, а на всебічний розвиток особистості учня, в першу чергу, мовної, його розумових і духовних здібностей як громадянина своєї держави, її будівника.

Тому для лекційних та практичних занять з сучасної української мови добираємо та вчимо студентів ефективно використовувати в майбутній педагогічній діяльності матеріали етнокультурологічного спрямування, які включають кращі зразки національної та світової культури і містять важливу морально-етичну інформацію. Ми також погоджуємося з Л.Паламар, що одним із найбільш ефективних у навчанні студентів мови та їх методичній підготовці є функціонально-комунікативний метод (від змісту до форми), який постійно застосовуємо в своїй педагогічній практиці.

Таким чином, основним твердженням, яке ми намагалися обґрунтувати у своєму дослідженні, є те, що когнітивний підхід у викладанні мови слугує основою для гуманізації начально-виховного процесу в початковій школі загалом і мовної освіти зокрема. Для реалізації когнітивної методики навчання початкового курсу рідної мови необхідна спеціально спрямована підготовка майбутніх учителів у стінах педагогічних вузів. Лінгвістичною основою такої підготовки може слугувати текст у всіх його жанрових різновидах, який має національно-культурну спрямованість і є джерелом духовного збагачення студентів, а найбільш доцільний метод навчання – функціонально-комунікативний.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М., 1996.
2. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К., 1994.
3. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26 жовтня.
4. Кубрякова Е.С. Семантика в когнитивной лингвистике (о концепте контейнера и формах его объективации в языке) // Изв. РАН. Серия лит. И яз. – 1999. – Т. 58. – № 6.
5. Паламар Л.М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості: Автореф. дис. .... доктора пед наук. – К., 1997.
6. Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. Постанова Кабінету Міністрів України. – К., 2000.
7. Симоненко Т.В. Формування національно-мовної особистості на уроках української мови в 5-7 класах: Дис. ... канд. пед. наук. – Черкаси, 2000.
8. Шевченко М.В. Семантичний та текстотворчий потенціал лінгвокультурем в українському поетичному мовленні: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2002.

УДК 378

М.В. Осадча

КУЛЬТУРА ПОЧУТТІВ СТУДЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ВИХОВАННЯ ГУМАННОСТІ

У статті розкрито сутність культури почуттів студентів як частини структури гуманності, що у свою чергу є показником загальної культури, сприяючи розвитку високого рівня свідомості, формуванню моральних якостей і духовних потреб особистості.